Anmeldelser

en opfordring til handling, til at træde ud af digtet for at gøre ordet *nouveau* til et *work in progress*. Alle disse muligheder står åbne i *Le Voyage*, som på den måde ender med at blive digtets rejse mod sig selv." Eller med Italo Calvino: "The atlas has these qualities: it reveals the form of cities that do not yet have a form or a name."

Malene Busk

Blomsten uden stilk

Julia Kristeva: *Sort sol*,
Det lille forlag 1994

*

ord som athed
Hans-Jørgen Nielsen
Foldboldenglen

Julia Kristeva har skrevet en god og læselig bog om depressioner. Eller melankoli. Titlen er - for at det ikke skal være løgn - "Sort sol", og så er den endda udgivet på et læseligt norsk. Af filosofiredaktionen på Det lille forlag. Altså: *Sort sol*. Depression og melankoli, Frederiksberg 1994, der altså er den danske udgave af den norske oversættelse på Pax Forlag af *Soleil Noir. Dépression er mélancolie* (Editions Gallimard, Paris 1987).

Hvad har man altså dermed mellem hænderne? En ting, en hoben betydninger, en sommerfugl alias en blomst uden stilk? For straks at anslå en betydningsbærende metafor, der ofte forbindes med melankoli, således i et digt af Nerval, som Kristeva bruger knap 30 sider på i sin bog. Også i Inger Christensen's sonetkreds "Sommerfugledalen" changes der mellem blomstens flygtige ornamenterik og sommerfuglens bevægelige flagren: blomsten kapper stilken af sig selv og flyver dermed, hvad der altså stemmer sindet melankolsk. Christensen kender Kristeva af gode grunde ikke, men altså Nerval, hvis poesi vel endda kan have sat spor hos Christensen, måske endda uanet. Som i den nævnte metafor: blomst uden stilk.

Anmeldelser

Kristevas diskurs i bogen her er inciterende ved sommerfuglelet at veksle mellem psykiatrisk, idéhistorisk og filosofisk terminologi i en essayistik, der derved kommer til at bryde de indarbejdede arbejdsdelinger, som ellers gør tilgangen til depressionsfænomenet besværlig og ofte restringeret. Af en humanist at være er hun også uortodoks ved at indrømme den gunstige effekt af tryckliske antipressiva, der formår at gøre ellers ubærlige symptomer i en alvorlig melankoli bærbare - og dermed allerførst tilgængelige for en human og humanistisk refleksion.

Sat i værk af den vesterlandske ratios indbyggede restriktioner er melankolien dog samtidig tegn på, at den menneskelige realitet er en psykofysisk énhed, om hvilken det gælder, at psykiske dysfunktioner har organiske implikater, ved hvilke der følgelig kan "fikses", eksempelvis med antipressiv medicin. Elektrochok m.v., hvilket sidste nok ikke uden grund kan lede tanken hen på de epileptiske anfald, hvormed Dostojevskij udagerede sin melankoli. Selvfølgelig kan humøret påvirkes somatisk, så sandt som det er en krop, der er ked af det, savner mor etc.

Nyere narcissismeforskning er et apriori for Kristevas essayistiske diskurs, sådan at følgende to forudsætninger indgår implicitte i grundlaget for fremstillingen i bogen. For det første finder den depressive disposition sin primære begrundelse i dag i problemer ved mortabet: Prousts velkendte kvaler i forbindelse med udeblivelsen af det moderlige godnatkys er hér klassisk. Denne antagelse er for så vidt en korrigerende opdatering af Freuds opfattelse af depressionen som forårsaget af et alt for veludrustet og pedantisk

overjeg. Perfektionskravet indbygget heri er nu sammensmeltet til ukendelige med det oceanisk-almægtige fantasme hos det førsproglige barn i dettes helt tidlige relation til moderen.

Hérhjemme har Rolf Reitan i sin disputats om "Freuds narcissisme" overbevisende argumenteret for, at jegdannelsen fandt sin kimform i et spirende og ubevidst opgør med den moderlige forførelse i den helt tidlige mor-barn dyade. Nok er den moderlige forførelse i den præverbale plejesituation dragende, og hos det absolut moderne menneske, dvs. i det kliniske billede hos mange sygdomsformer i efterkrigstiden, lægges dér grundlaget for en permanent truende regressi on til det tidligt narcissistiske almagtsfantasme, og herefter er det så vanskeligt at skelne mellem perfektionismen, som stammer fra et stærkt overjeg, og den narcissistiske betingede almagtsillusion. Og livets vilkår for, og i hvilke endelighed og objektkærlighed er indispensable faktorer, taget i betragtning, giver det sig selv, at en sådan dragning mod den helt tidlige mægtighed må føre til en oplevelse af, at de givne objekter er altfor endelige og følgelig næsten med nødvendighed må føre til melankoli.

For det andet er mortabets smertelighed i dag sociologisk udbredt til de brede befolkningsgrupper primært som følge af faderautoritetens epokale skrumpning: der er ikke længere hos en enten fraværende eller svækket patriark symbolisering at hente til at udfylde mortabet med passende realitetsstyrke til at bære eksistentiel modgang, ja selv givne livsvilkår, som eksempelvis objektkærlighedens nødvendighed for et moderne

Anmeldelser

og handlekraftigt voksenindivid.

Men altså: baggrunden i sådanne narcissismeteoritiske revisioner af den klassiske, freudske, psykoanalyse er underforstået baggrundstof for Kristevas essayistiske fremgangsmåde, der karakteristisk nok også indtager kunst og litteratur på linje med delvist egne erfaringer fra klinikken, idet Kristeva også er aktiv som en slags psykoanalytiker.

Tendensen i retning af patologisk narcissisme er således et epokalt faktum, der også forklarer den samtidige skrumpning i det kliniske billede af psykoneuroserne og væksten i samme af de såkaldte grænsetilfælde med ikke neurotisk, men svagt psykotisk disposition, herunder latent depression, som dog er mere uspecifik og tydeligere eksistentiel, end tilfældet var med de klassiske depressioner. Den sandsynlige endogene disposition til melankoli har således i dette århundrede ført til to forskellige depressionstyper, hvoraf Freud var på sporet af den første, mens den anden ytrer sig blandt de såkaldte grænsetilfælde og hører efterkrigstiden til.

Denne idéhistoriske baggrundsmusik klinger med ved vuggen af den kristevaske diskurs i bogen her, men den understreges ikke selv, hvorfor den så til gengæld er blevet det her. Indtaget af kunst og litteratur giver på den anden side næsten sig selv, da melankolien jo næsten er givet som endelighedens anskuelsesform: det er Jesu legeme som afpillet objekt for et brutalt nøgternt klinisk blik, som falder én ind som billedet på naturprisgivelsens trøstesløshed. Og Kristeva henleder naturligt læserens opmærksomhed på Hans Holbein den Yngres foruroligende maleri fra 1522 af Den døde Kristus i graven.

Der er, siger Kristeva, ikke kun bogstaveligt låg på kisten. Skildringen er i sin kliniske gru sådan, at intet herfra kunne forestilles at stige til himmels. Sic transit gloria mundi, og andet end denne verden er der intet hér, der tyder på. Synes maleren at skrike til beskueren fra billedet, som objektet for afbildningen havde gjort det lige før døden fra korset.

"Min fader, hvorfor har du forladt mig?"

Den svækkede far og den ufrivilligt styrkede mor er den sørgelige konjunktur, som skaber den moderne depressivitet, fordi det bliver vanskeligt at håndtere mortabet symbolsk, eftersom faren forbliver tavs og magtesløs, for nu at sætte sagen lidt på spidsen. Men netop dét, altså at sætte tingene på spidsen og reagere ekstremt på livsvilkårene, er en påfaldende tendens i den narcissistisk deprimerede eller krænkede personlighedsstruktur. Som det bogføres i Dostojevskijs forfatterskab, der er jo formelig vrirler med dén slags personer, som drives frem af, hvad psykiatrien kalder for panikangst, men som vel ret beset hører til i hjertet af megen moderne eksistens. Handling i det moderne er nu engang radikal og eruptiv med indbygget grandios tendens til hensynsløst at sætte sin egen værdi, som først Nietzsche og siden Sartre betonedes det filosofisk. Hvorfor de også begge havde læst deres Dostojevskij og uden tvivl selv for et klinisk blik ville tage sig narcissistisk beskadigede ud med hver deres altfor stærke mor og altfor-fraværende far.

Julia Kristeva nævner hverken Sartre eller Nietzsche, men slår ned på Dostojevskij som en erfaringshistorisk urfar til dén moderne psykologi, der kommer til at hjemsege det

Anmeldelser

19. og 20. århundredes modernitet, først og esoterisk hos kunstnerne, siden eksoterisk hos brede grupper af såkaldte grænsetilfælde. Kristeva er dog knapt nok psykoanalytiker, selv om psykoanalysen indarbejdes som - så at sige - menig komponent i hendes tematisering. Hun er snarere filosof i den essayistiske genre, med kunstnerisk og litterært bearbejdede erfaringer som kildemateriale. Gal-skaben møder hun i afsvækket form i klinikken, og slet ikke på anstalt, men især i kunsten og litteraturen.

Og her er det så, man kan rejse spørgsmålet om, hvilke "ting", man har mellem hænderne. For Kristeva er der netop ingen tvivl om, at der er tale om en "ting". Tingen - kalder hun den med stort. Det er den, man har tabt som konsekvens af mortabet, hvorfor den - altså metaforen Ting - spiller en ejendommelig rolle i Kristevas bog. Er man udstyret med en smule filosofihistorisk viden spædet op med noget psykoanalytisk jargon - og hvem er ikke det i tider som disse? - associerer man dels Kant og "tingen i sig selv", dels Freud, hvor tab jo ideligt identificeredes med objekttab.

Men Kristeva er ikke klar i sin essayistisk hér, og hvad der bliver tilbage af metaforene efter endt læsning er alene den ubenægtelige fornemmelse af, at depression og melankoli har med tab og savn at gøre. Imidlertid vil jeg mene, at sagen - som altså slet ikke er nogen "Sag" i betydningen "ting" - er, at tabet for melankolien er fraværet af ting, sager m.m. i det hele taget. Mangelen selv på den nødvendighed, som efterpå måtte kunne konstateres i den slette og rette tilstedeværelse. Melankoli er i så henseende den ufrivillige

besindelse på fraværet af selv den skrøbeligste tilstedeværelses fakticitet, selv den sarte-
ste og mest flygtige "ting".

Når Kristevas metafor er uheldig hér, er det fordi den associerer til pur objektivitet, mens dén tilstedeværelse, melankolien dels opdager, dels lader sig overrumple af er den samtidige fornemmelse af fatal mangel på objektivitet og dog ubenægtelig tilstedeværelse. Til at betegne en sådan løs værens ontologi har man kun "ord som athed" eller "blomster uden stilke" til sin rådighed. Dvs. rene, nominalistiske metaforer som sproglige tilnærmelser til en endelighed, som i sin emfatiske flygtighed er så langt som tænkes kan fra det objektive - eller Tingen.

Melankoli er spontan og intuitiv emotionalitet i og for en tilstand, hvor en radikal endelighed jager tingene i en grad, så de truer med at miste deres tingslighed, idet denne apriorisk anskues fra naturprisgivelsens ubarmhjertige lys, der samtidigt er mørke. Et mørke, melankolien ved naturprisgivelsens ubestikkelige, uudtalte og uudtalelige imperativer lader enhver Ting forsvinde ind i.

I et sådant ontologisk mørke er eneste potentielle lyskilde sproget med dets - grundet mørket - fra nu af skrøbelige relation til dét, som det søger at benævne, dvs. give mening. Den ontologiske tvivl, som grundens her, er det, der holder den melankolske fast. Af hvilken grund endnu sprog i dén situation, hvor verden og tingene viser sig i deres grundløshed, uden af dén grund at forsvinde; dvs. viser sig i deres kontingens? Også sprog som handlingshenviisning bliver i den situation kontingent, og man kunne - synes det -

Anmeldelser

lige så godt tie, for strengt taget er alt sprog ordsalat, og psykosens sorte tale den eneste adækvate. Synes det.

Men dog viser det sig, at der tales, og selv den psykotiske mumler, som man ved, ustandseligt hen for sig selv, som besværgede han endnu muligheden af et rigtigt sprog og en rigtig handling, idet disse jo som den sene Wittgenstein korrekt så, ikke kan adskilles fra hinanden. Sprogspil er livsform - og vice versa. Derfor stiger "De" også op som det mest frapperende kontingensfaktum, der gives og kan tænkes: "planetens sommerfugle/som farvestøv fra jordens varme krop,/zinnober, okker, guld og fosforgule,/en sværm af kemisk grundstof løftet op".

Kernen, som melankolien kan give adgang til når den letter, er derfor ikke nogen Ting, som Kristevas besnærende terminologi i efterbyrden fra den freudske terminologi om objekt og objekttab antyder. Nej, kernen opløses og bliver til stigen og falden, lethed og tyngde, hvorom det er svært at finde andre ord end "ord som athed", som den mand, der kaldte sig Nielsen, foreslog i sin fodboldengel. Og er det end "døden som med egne øjne ser dig an fra sommerfuglevingen", for at slå ned på sidste linje i Inger Christensens sonetkrans, så stiger alligevel blomsten uden stilk til vejrs "i Brajcinodalens middagshede luft" og gør liv af det hele.

Er det end ingenting for det kliniske blik og den melankolske syge. Så når mor forlader verden, hører livet ikke op, men begynder som den farefulde og spændende færd, det da bliver. Ingen ting er da tabt, hvorfor Kristevas Ting er uheldig, men alt potentielt vun-

det. Selv sproget har potentielt vundet i generøsitet i den modernitet, hvor dets nominalistisk prekære forhold til tingen er blevet vilkår.

Hans Jørgen Thomsen